Vladimir *ZAGAEVSCHI*

NUME DE FAMILIE ROMÂNEŞTI ARTICULATE CU *-L* (CREȚUL, DODUL, GROSUL, RACUL)

Revenind la nume de familie românești, de data aceasta la cele cu forme morfologice articulate și nearticulate, vom începe cu ceea ce am mai susținut într-un articol anterior[1], că numele de familie nu pot fi supuse corectărilor conform normelor ortografice în vigoare, că, așa cum afirma încă F. de Saussure, numele proprii „nu îngăduie nici o analiză și, prin urmare, nici o interpretare a elementelor lor" și că „lângă ele nu se naște nici o creație concurentă"[2]. Iar ceva mai încoace și lingvistul rus A. A. Reformatskii ne atenționa că „unificarea obligatorie, care este necesară pentru ortografia numelor comune, la numele proprii nu trebuie să fie aplicată" („той обязательной унификации, которая необходима в отношении орфографии имён нарицательных, применительно к именам собственным добиваться и проводить нельзя")[3]. Compatriotul nostru, Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), insista și el asupra faptului că (citățm) „Cât privește numele proprii ale străinilor... se cade a lăsa oamenii cum îi cheamă și cum semnează. Nu este permis a se atinge de semnătura oamenilor, pentru că a face din *Boileau*, *Boalo*, din *Voltaire*, *Volter*, din *Rousseau*, *Ruso* și așa mai departe [am mai continua noi: din *Doga*, *Doagă*, din *Dârul*, *Dâru*, din *Racul*, *Racu*, cum am întâlnit prin publicații cu referire la personalități cunoscute, concrete – *Vl. Z.*] asta n-ar mai fi o jonglerie, ci pur și simplu o falsificare a semnăturilor"[4].

Mulți ani în urmă am publicat în hebdomadarul **Cultura** (**Культура**)[5] un articol, în care răspundeam la o întrebare, trimisă la redacție de către un cititor, pe care îl interesa dacă e corect sau nu numele de familie *Lungul*, bănuit de el incorect, în raport cu numele de familie *Lungu*, variantă morfologică nearticulată, considerată corectă. După explicațiile de rigoare, cu argumente de natură istorică și diatopică, răspunsul a fost în favoarea dreptului la circulație a ambelor variante: *Lungu*, dar și *Lungul*.

Astăzi ne-am obișnuit cu nume de familie articulate cu *-l*, ele apărând tot mai des și în mod firesc în publicații,

BDD-A20652 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:36 UTC)

în agende de telefoane şi în alte izvoare din spaţiul interriveran pruto-nistrean.

Lucrând câţiva ani la rând prin cumul la Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chişinău), am întâlnit nu o singură dată în registrele academice studenţeşti nume de familie, într-o grupă, *Sandu*, urmat în ordine alfabetică de *Sandul*, altă dată, în altă grupă, *Sârbu*, urmat de *Sârbul*. Când îi întrebam pe cei cu numele de familie articulate, de unde sunt de baştină, răspunsurile vizau Transnistria: din raionul Dubăsari, din Grigoriopol, din regiunea Nikolaev (Ucraina) etc.

În articolul de faţă ne propunem să tratăm acest subiect mai pe larg.

Aşadar, articolul hotărât *-l* de la substantivele masculine şi neutre (N. Ac. sg.) s-a păstrat în vorbire până în secolul al XVI-lea. Deja în primele monumente literare scrise pot fi întâlnite multe cazuri când articolul *-l* începuse a nu mai fi pronunţat[6]. Totuşi, tratând un subiect de la nivelul acestui secol şi căutând să redea cu exactitate particularităţile lingvistice ale epocii, scriitorul clasic C. Negruzzi îşi intitulează cunoscuta sa nuvelă anume *Alexandru Lăpuşneanul*, păstrându-l pe *-l*[7].

Reducerea articolului s-a intensificat în secolul următor, al XVII-lea. De prin secolul al XVIII-lea *-l* a încetat de a mai fi pronunţat[8]. Dispărut din aproape toate graiurile dacoromâne, articolul *-l* mai poate fi înregistrat azi în Ţara Moţilor (Munţii Apuseni), unde substantivele comune articulate (*lupul*, *ursul*) se întâlnesc frecvent alături de cele nearticulate (*lupu*, *ursu*)[9].

Articularea numelor proprii s-a păstrat, ca o notă arhaică a structurii morfologice a limbii, în cronicile lui Grigore Ureche (*Creţul, Iancul, Lungul, Mihul*), Miron Costin (*Banul, Mihăilescul, Negrul, Radul*), Ioan Neculce (*Cârnul, Cornescul, Drăguţescul, Hăbăşescul, Lupul, Tăutul*), Radu Greceanu (*Bălăceanul, Pârvul, Vlădescul*) ş.a.

În secolele următoare, un număr mic de persoane, în special bucovineni, au continuat să-şi semneze numele de familie cu *-l* (*Nanul, Onciul*[10]*, Pumnul*[11], *Sorbul*)[12].

În apelative, în varianta literară, articolul hotărât *-l* a urmat să fie notat în scris până în zilele noastre, respectându-se astfel tradiţia grafică. În numele proprii însă (toponime, antroponime) efectele evoluţiei au fost transmise şi păstrate cu fidelitate atât în forma orală, cât şi în cea scrisă (cf.: *Chetrosu, Ulmu, Munteanu, Lungu, Tăutu, Ţapu* ş.a.). În **Dicţionar de prenume şi nume de familie purtate de moldoveni** (Chişinău, 1991), semnat de M. Cosniceanu, nu întâlnim nici un nume de familie cu *-l* păstrat, fiind preferate, în exclusivitate, variantele în forma lor nearticulată (*Albu*, *Boghiu*, *Creţu*, *Dodu*, *Grosu*, *Racu*, *Sârbu*, *Turcu*, *Vântu* etc.).

Totuşi în graiurile moldoveneşti periferice şi insulare din Transnistria (raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova) şi din enclavele Ucrainei de

BDD-A20652 © 2007 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:36 UTC)

est (regiunile Dnepropetrovsk, Donețk, Zaporojie, Lugansk, Nikolaev, Kirovograd) articolul hotărât *-l* s-a menținut la numele de familie, transmițându-se prin actele deținătorilor lor până în zilele noastre[13]. Astfel se și explică faptul că în R. Moldova, prin ziare, reviste, ghiduri de telefoane ș.a., poți întâlni tot mai des așa nume de familie ca: *Albul, Basicul, Basiul, Bodiul, Crețul, Dânul, Dârul, Dorul, Gânjul, Grosul, Isaicul, Josul, Lungul, Muncescul, Racul, Robul, Roibul, Sandul, Sârbul, Scurtul, Stârcul, Turcul* ș.a. (oameni de stat, savanți, muzicieni, ziariști, studenți etc.) ai căror purtători sunt originari de prin părțile locurilor amintite. Fenomenul lingvistic exotic vorbește despre vechimea satelor moldovenești în zonele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova și din Ucraina de est până la Bug și chiar până la Nipru.

În zonele periferice, limitrofe și, cu atât mai mult, în cele izolate, unele nume de familie, în faza cu *-l* păstrat, s-au adaptat, cu timpul, în anumite și diverse circumstanțe ale conviețuirii interetnice, la modelele slave, anexând un sufix, fie de tip rusesc (*-ev*, *-ov*): *Bobâlev* (Bobul+ev), *Dodâlev* (Dodul+ev), *Dodul'* (Додуль), *Ghinculov*[14] (Hâncul+ov), *Lupulov* (Lupul+ov), fie de tip ucrainesc (*-ciuc*, *-eac*, *-enco*): *Bobuleac* (Bobul+eac), *Cerbulenco* (Cerbul+enco), *Friptuleac* (Friptul+eac), *Guțuleac* (Guțul / Huțul+eac), *Guțulenco* (Guțul / Huțul+enco), *Lupulciuc* (Lupul+ciuc), *Sanduleac* (Sandul+eac), *Sârbulenco*[15] (Sârbul+enco), *Ursulenco* (Ursul+enco) ș.a.

Procesul de amplificare a numelui de familie românesc cu sufixe de origine slavă (rusă, ucraineană) pare să se fi produs în mod firesc, nu prin constrângeri în scopuri de rusificare sau ucrainiziare, întrucât aceleași forme articulate-derivate au fost create /modelate și cu ajutorul sufixelor românești (*-eanu*, *-escu*, *-eț*), și nu numai în stânga Nistrului, ci în întregul spațiu românesc: *Bădulescu* (Badul+escu), *Bărbulescu*[16] (Barbul+escu), *Crețulescu*[17] (Crețul+escu), *Drăgulănescu*[18] (Dragul+an+escu), *Duțulescu* (Duțul+escu), *Guțulescu* (Guțul+escu), *Lupulescu*[19] (Lupul+escu), *Nițulescu* (Nițul+escu), *Nuțulescu* (Nuțul+escu), *Pârvulescu* (Pârvul+escu), *Porciuleanu* (Porciul / Porcul+eanu), *Rădulescu*[20] (Radul+escu), *Răduleț* (Radul+eț), *Săndulescu* (Sandul+escu), *Titulescu*[21] (Titul+escu) ș.a. Totodată trebuie să admitem cazul că nu este vorba de o dată recentă a fenomenului anexării sufixelor de amplificare a numelor de familie, fie ele de origine est-slavă (rusă, ucraineană), fie de origine românească, ci de o vechime considerabilă, adică până în secolul al XVIII-lea, perioadă când articolul hotărât *-l* de la substantivele masculine și neutre (N. Ac. sg.) se mai pronunța.

În încheiere, putem spune că numele de familie cercetate, în toate formele morfologice: articulate cu *-l*, nearticulate, articulate-amplificate (sufixate), au dreptul la circulație liberă, nestingherită de nimeni, întrucât au apărut într-un trecut îndepărtat și, în dependență de zona diatopică (spațiul lingvistic evoluat ori zone lingvistice periferice, izolate, și, prin urmare, refractare evoluției normale, cum ar fi Transnistria, Munții Apuseni), și-au menținut sau nu forma articulată, și-au amplificat corpul prin sufixare, indiferent de originea sufixului (est-slav sau românesc).

BDD-A20652 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:36 UTC)

NOTE

[1] Vezi: *Limba Română* (Chișinău), 2007, nr. 1-3, p. 54-56.

[2] Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Polirom, 1988, p. 177.

[3] А. А. Реформатский, *Орфография собственных имён*, в сб. *Орфография собственных имён*, Москва, Наука, 1965, с. 7-8.

[4] Apud: Jacques Byck, *Studii și articole*, București, Editura Științifică, 1967, p. 254.

[5] Vladimir Zagaevschi, *Tovarăș Lungul sau tovarăș Lungu*, *Cultura*, 1969, 5 iulie, p. 7.

[6] Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II. *Secolul al XVI-lea*, București, Editura Științifică, 1961, p. 109.

[7] În edițiile ulterioare unii editori, neglijând specificul lingvistic al secolului, au adaptat titlul nuvelei la normele literare în vigoare: *Lăpușneanu*.

[8] Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965, p. 148.

[9] Andrei Avram, *Despre cauzele dispariției lui -**l** final – articol hotărât*, în *Studii și cercetări lingvistice*, 1959, nr. 3, p. 458 și urm.; Vasile Frățilă, *Probleme de dialectologie română*, Timișoara, Tipografia Universității de Vest, 1987, p. 149.

[10] Personalitate cunoscută: Dimitre Onciul (1856-1923), istoric român, profesor la Universitatea din București, președinte al Academiei Române în anii 1920-1923, autor al monografiei *Din istoria Bucovinei* (Chișinău, Universitas, 1992, 104 p.).

[11] Personalitate cunoscută: Aron Pumnul (1818-1866), profesor, lingvist și patriot român, dascălul lui M. Eminescu.

[12] Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 148. Vezi și: *Tratat de dialectologie românească*, coord. dr. Valeriu Rusu, Craiova, Scrisul Românesc, 1984, p. 219, cu trimitere la o lucrare a lui Sever Pop, publicată în *Revista Fundațiilor regale*, București, VIII, 1941, p. 430.

[13] Articolul hotărât *-l* s-a păstrat și în toponimia din Valea Ampoiului (jud. Alba, Ardeal), după cum aflăm din cronica semnată de Maria Cosniceanu în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1966, nr. 6, p. 99.

[14] Iacob Ghinculov (1800-1870), pedagog și lingvist român, născut la Ovidiopol, jud. Tiraspol. În 1840 publică la Sankt Petersburg lucrarea *Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики*.

[15] Nume de familie răspândit în s. Cosăuți, rn. Soroca. Vezi: Alexei Zagaievschi, Vasile Zagaievschi, *Cosăuți*, red. coord., șt. și stil., prof. univ., dr. Vladimir Zagaevschi, Chișinău, Tipografia Centrală, 2005, p. 344-405 passim; vezi și: N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, EA R.P.R., 1963, p. LVIII.

[16] Personalitate cunoscută: Ilie Bărbulescu (1875-1945), slavist român, fost profesor la Universitatea din Iași.

[17] Nicolae Crețulescu, prim-ministru al României în anii 1862-1863 și 1865-1866; Constantin A. Crețulescu, prim-ministru al României: 1-III-1867 – 5-VIII-1867.

[18] Nume de familie din dreapta Prutului.

[19] Vezi aceste nume de familie și la N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. LVIII.

[20] Personalități cunoscute: Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), scriitor, lingvist, om politic și patriot român; Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof și psiholog, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române și președinte al acesteia între anii 1938-1941.

[21] Personalitate cunoscută: Nicolae Titulescu (1882-1941), om politic și diplomat român, profesor la Universitățile din Iași și București, membru al Academiei Române.

BDD-A20652 © 2007 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:36 UTC)